

Fredrik Nyberg

Paal Bjelke Andersen

Intervjuet ble gjort på mail
den første uken i mars 2014.

ÄNGEN

ett samtal

FN Fredrik Nyberg

PBA Paal Bjelke Andersen

”Det är inte förnuftet utan talet
som är utmärkande för människan.”

ERASMUS

Ett försök. Ord som börjar på bokstaven L.¹

Jag är kanske sju år gammal. Att sitta i kökssoffan med uppslagsverket uppslaget framför sig. Som barn föredrog jag att äta framför att tala.

1

PBA Kjære Fredrik, over dette intervjuet løper innledningen til avhandlingen *Hur låter dikten? Att bli ved II*, som du disputerte med ved Konsthögskolan i Göteborg i mai i fjor, og som også foreligger i bokform. Teksten har tittelen «Ord på L. En inLedning». Hvorfor ord på L? Og hvorfor versal «L» i «inLedning»?

FN Att titeln på denna korta inledning till avhandlingen ser ut som den gör har i huvudsak två anledningar. Dels handlar det om en upptagenhet av språkets/skriftens visuella uppenbarelser. I avhandlingen och i den tillhörande diktsamlingen följer bruket av versaler och gemener på sina ställen ett icke-konventionellt regelsystem. Detta grepp manifesterar sig exempelvis i namnet oiN. Och också i de egennamn som figurerar i avhandlingens tredje kapitel. Det stora ”L:et” i ”inLedning” refererar vidare till orden ”liv”, ”litteratur” och ”ljud”. Dessa tre ord utgjorde uppslagsord i en uppslagsbok – *Combi Visuell* – jag ofta tittade i som barn. ”Ord på L. En inLedning” slutar på följande vis: ”Då jag återigen plockar fram det tredje bandet av *Combi Visuell* märker jag att det i hela verket helt centralt placerade temaordet ’Liv’ direkt föregås av ’Litteratur’ och sedan omgående följs av ’Ljud’. Litteratur – Liv – Ljud. Där, på 36 sidor, finns det jag nu på olika vis vill undersöka och iscensätta. Detta arbete kommer att tematisera litteratur, i huvudsak dikt, som är eller blir ljud. *Från ABC till öra.*” I diktsamlingen *Att bli ved* ges också den enskilda, ensamma bokstaven då och då extra emfas. Också detta skriftliga fenomen får ytterligare en spegling i och med titeln på avhandlingens inledning.

I valet mellan mat och röst valde jag – kanske i rädsla för den deterritorialiserade munnen – alltid maten. Vår eller höst och ett svagt, liksom indirekt, ljus tränger in genom köksfönstret. Mamma slamrar i köket. Pappa arbetar. Eller så sitter han alldeles stilla i flera timmar i rummet intill och läser. Tiden går. Att tala är att svälta. De oftast ljusa gardinerna. 5 plusgrader. Ovanför köksbordet hänger den väldiga taklampan min far ett par år tidigare hade snickrat ihop. Den ser ut som en förminskad, uppochnervänd och i taket upphängd likkista. Jag läser och tittar på bilderna i boken.² Uppslagsverket, som mina föräldrar köpte av en kringresande försäljare – jag minns hans stora, vinröda, skinnväska – återvände jag ofta till som liten. ”*Combi Visuell* saknar uppslagsverkets traditionella uppslagsord utan består istället av runt 200 så kallade *översiktsteman* i alfabetisk ordning från ABC till öra”, säger Wikipedia. Det är 70-tal, kanske 1975, och jag har plockat fram det tredje bandet, det som sträcker sig från ”Judendomen” till ”Mode”. Jag brukade spela ishockey med mig själv på hallgolvet, eller noggrant studera en bataljscen som var återgiven på omslaget till en roman jag fann bland mina föräldrars böcker. TV tittade jag inte speciellt mycket på. Jag lekte ofta i skogen som gränsade till vårt hus. Ibland

försökte jag gå vilse. Stigarna kunde förgrena sig – slingra sig – hursomhelst.³ Att vara blyg innebär att ens aktionsradie begränsas. På 70-talet var somrarna varma och höstarna mycket långa. Gråa och disiga. Oron fanns redan då. Det kunde regna i tre veckor. Jag kastade en fotboll hårt mot väggen och försökte sedan, likt en fotbollsmålvalt att ”rädda den”. Greppa

2

PBA Jeg vokste opp i et hjem uten bøker. Da jeg var 7-8 år gammel ga den eldre nabogutten meg et Asterix & Obelix-hefte, *Byplanleggeren*. Jeg husker fortsatt noen av tegningene fra dette heftet helt krystallklart, og følelsen av å kunne bevege seg inne i bildene og ut og inn av byplanleggerens (romerske/klassiske) bygningskonstruksjoner. Å lese diktsamlingen og følge de fonetiske og rytmiske monstrene og dissonansene i diktene gir meg den samme følelsen av storoyd å sugе til seg det som befinner seg på baksiden, innbiller jeg meg. Men samtidig glipper det, jeg går meg vill. Diktboken *Att bli ved* mangler (det forsøksvisse) sentralperspektivet i Asterix & Obelix: «Facettøgongsangen ser allt som forsvinner åt alla tänkbara håll». Gir det noen mening for deg å snakke om perspektiv(ene) og/eller forsvinningspunktene i *Att bli ved*?

FN Frågan om perspektiv är viktig. Det blev en för mig mycket produktiv situation då dikterna började invaderas av en räckta karaktärer som på olika vis kunde konfrontera oiN och därmed också indirekt diktsubjektet. Jag är som författare intresserad av att störa ett traditionellt centralperspektiv samtidigt som jag vet att ett sådant projekt till viss del är lönlöst. Att låta många olika stämmor börja ljuda gjorde emellertid en mängd saker plötsligt skrivbara. Samtidigt blev ången – ”ängsmarken” – en optik som problematiserade den röstriekedom som uppstod då en mängd olikartade karaktärer tog plats i dikterna. Ången kan uppvisa en unik aratriekedom. Samtidigt är ången en plats som håller på att försvinna. I *Att bli ved* både mångfaldigas och stryps perspektiven.

den. Nu bara lite regn i luften. Färgerna var lätt förskjutna. Det var långt före oiN. Under vinterhalvåret tittade jag ofta på småfåglarna som mamma utfodrade på baksidan av huset. Jag tittade på de andra barnens täckjackor. Hur lät det omkring oss?⁴ Vem bodde då i den lägenhet där jag nu – 35 år senare – bor med min familj? Jag bläddrar fram och tillbaka i den blå boken. Läsandet, eller kanske bättre, bläddrandet i uppslagsverket var ofta planlöst och speciella, överraskande och alldeles nya förbindelser kunde uppstå i mitt huvud. Försättsbladet har

3

PBA I avhandlingen skriver du om hvordan diktene er bygd opp av det du kaller «slingor»: «Mitt skrivande har sedan en lång tid tillbaka tillkommit i ett nära förhållande till en tyst, men också sonor, inuti mig själv ljudande uppenbarhet, som jag ibland uppfattar som en 'rytm', ibland som en 'melodi' och alltid som en slags 'slinga'». När en slik slynge haker seg fast i andre slynger kan det oppstå et dikt, men også en måte (en egen måte) å prate på, skriver du. Et elementært spørsmål: Hva er forskjellen på denne måten å prate på og måten du prater på ellers?

FN Ja, kanske en elementär fråga men samtidigt helt central. I avhandlingen hävdar jag att jag lärde mig tala sent och talet förblev något mycket problematiskt för mig. Jag lärde mig tala genom att skriva och sedan vokalt realisera det jag skrev. Via skriften – då i första hand via ett versifierat skrivarbete – fick jag tillgång till ett möjligt tal. Ett tal som jag tyckte – åtminstone då och då – lät mänskligt. Det jag i avhandlingen kallar slingor är de språkliga byggestenar som möjliggör detta tal. Dyliga slingor är med all säkerhet också närvarande i mitt dagliga tal, men blir som allra mest manifest i en diktpraktik. Dikten – diktns slingor – skriver fram ett mänskligt tal. Jag behöver inte längre ”skälla med hundarna”.

en, som jag i dag uppfattar det, vackert röd färg. Med svarta marmorerade inslag. Jag luktar ofta på mina fingrar. Hur ser begäret ut? Jag lärde mig att gå sent. Det har vid upprepade

4

PBA Å lese dikt handler for meg i stor grad om å oppsøke en slags verbal-kroppslig erfaring: å ta andres ord i min munn, å la dem bli mine og å la meg selv bli en annen gjennom dem. Men tekstene som trigger det begjæret kan være høyst ulike, fra Kenneth Goldsmiths transkripsjoner av dagligtale til eksempelvis diktene dine, hvor «det poetiske» er sterk aksentuert. Jeg er ute etter ordet «Liv» i trekanten Litteratur-Liv-Ljud: I hvilken grad og på hvilken måte lekker språkbruken omkring deg inn i diktene?

FN Det korta och enkla svaret är i hög grad. Språkbruket omkring mig läcker i en hög grad in i dikten. I tredje avdelningen av *Att bli ved* redovisas en hel räckta intertexter till dikterna. Alla beskrivs som förvanskade. I en till dikten påhängd not kan det exempelvis stå: ”Tawada, Burroughs, Lucretius (förvanskat)”. Det som lyfts fram i detta parti av diktsamlingen är ett i hög grad litterärt språkbruk, men också andra idiom är av betydelse för texterna. Samtal i min omgivning, märkliga saker mina barn säger, nyhetsinslag från radio och TV kan ta plats i dikterna och väl där blir dessa språkbruk utsatta för den speciella ”drejning” det versifierade språket innebär. I avhandlingen beskrivs versarbetet på följande vis: ”Radbrytningen [...] erbjuder versraden en såväl akustisk som visuell kraft. Inom versens noggrant grävda diken uppstår en ny och annorlunda biotop. En realisering av vers präglas (exempelvis) av ett långsammare tempo, av en annan noggrannare noggrannhet.” Och i en slags konklusion citeras George Quasha som hävdar att versraden är en ”arena of attention”. Att föra in moment/ögonblick från ett språkbruk som i huvudsak utspelar sig utanför dikten in i dikten gör någonting både med detta språkbruk och med den dikt detta språkbruk tar plats i. Detta är ingen ny insikt. Det är en insikt Charles Reznikoff bar med sig under stora delar av sitt liv som poet. Det är också, tänker jag, en insikt och en praktik som går att bruka om och om igen.

tillfällen berättats för mig att första gången jag gick själv, utan stöd, var en gång då min mor sa till mig att jag själv fick komma och hämta den hett åtrådda falukorvsbiten. Det var så mycket jag inte vågade. ”Det finns anledning att vara försiktig med icke-linjära samband.” Jag lärde mig tala sent och när jag väl talade lät det märkligt. Som om orden egentligen var vana vid en annan mun, vid helt andra organ. ”Men Helga som talar helt naturligt med mig verkar inte lägga märke till det där röstfelet. Kanske tycker hon att min röst och dess bärare helt självklart hör ihop, eftersom hon inte av erfarenhet kan veta hur omaka de är.” Jag äter. Det är aldrig lätt att gå vilse. När började jag uppfatta livet som ett problem? Talet har, till skillnad från skriften, förblivit någonting jag varje dag måste erövra. Och återerövra. *Som vatten*. Längde skällde ”jag med hundarna”. Oviljan att säga något – att tala – ”bottnar” i Samuel Becketts fall, skriver Horace Engdahl, ”i en känsla av att var och en som använder språket på föreskrivet sätt hamnar under ett märkligt tvång, som vi kan kalla *tvånget att stå till svars*”. Längde gnäggade ”jag med hästarna”. Min mun har jag alltid uppfattat som ett problem. Läpparna var för stora. Och tänderna växte snett och ojämnt. Det är bland annat i ljuset av just den belägenheten det vokala

framförandet eller realiseringen av litterära texter på olika vis blivit intressant för mig, tänker jag. Den omedvetna vägran att tala på ett sätt som normerna förutsade blev naturligtvis i längden ett furiöst projekt. Psykologer och talpedagoger – jag minns att jag och mamma åkte spårvagn till Mölndals sjukhus – koplades in för att avhjälpa felprogrammeringen. Man måste tala. Thomas Götselius skriver i avhandlingen *Sjärens mediums* andra kapitel, som heter ”Barnets tal: ”Talreformen handlar ytterst inte om utläring av ett specifikt språk, den handlar om att utöva makt över de talande kropparna genom att bibringa dem ett språkligt eller grammatiskt vetande.”⁵ Och projektets – hur det nu än kom att se ut – yttersta mål var

5

PBA Gjennom hele den andre avdelingen i diktsamlingen fines det referanser til Iran: Blant annet til fargen grønn, som i iransk mytologi er paradisetts farge (første linje i avdelingen er «E paradiset en äng?») og som også var demonstrantenes farge i 2009, og til Evin-fengslet i Teheran, hvor politiske fanger har blitt holdt innesperret både før og etter revolusjonen i 1979. Jeg antar at avdelingen ble skrevet i 2009 og at hendelsene i Iran den sommeren og høsten influerte deg under skrivingen. Det er mulig du synes det er ubehagelig å skulle kommentere ett enkelt dikt i dette som i så stor grad er en Bok, men jeg tillater meg likevel å sitere hele side 44 (som er en venstreside) for å komme inne på hvordan elementene som henviser til Iran iverksettes, og hvordan de inngår i en større sammenheng som paradoksalt nok er den etter forholdene mindre diktboen:

Vi i vinkel på ängen

Någonstans i vattnet ryms isen å ängen
Också äxing å tätel vippas av å an i vinden om våren

Nu störtas istapparna återigen å en efter en mot marken
Att tappa taget Att tappa tråden
å nålen

En ängel på ängen
Du måste nu gå ännu längre ut från husväggen Ut ur husen
å in i skogen

Att tappa ringen å kransen

Varför rimmar rimmet med minnet?
Mellan det anspända å det avspända ligger ängen Mitt på ängen
sover svingel Ängskamp å äxing

En grön flagga e ett stycke grönt tyg

Du måste gå längre bort från åarnas ränder

Skriv vad ni tycker om förtrycket på sedlarna
Å låt dom sedan bara cirkulera omkring I omgivningen I omloppet
I dom olika underjordiska systemen

Nilofar säger först nio Vi ses på torget klockan nio oiN

Också den här dikten handlar om allt som försvinner

Jeg begynner med å spørre hva det var med den mislykkede revolusjonen i Iran som fikk deg til å integrere så mange referanser til den i avdelingen?

FN Den viktigaste karaktären bredvid oiN i det samtal diktsamlingen *Att bli ved* i så hög grad består av är Nilofar. Nilofar är oiNs granne. Hon är fotograf och flyktning från Iran. oiN och Nilofars samtal kom under en ganska lång tid att präglas av händelseutvecklingen i Iran. Det var ofrånkomligt och också i linje med detta ofrånkomligt att dessa pågående samtal fick en plats i dikten. oiN är en litterär konstruktion. I dikterna är också Nilofar

att förvandla barnet, ”besten”, den skällande hunden å den gnäggande hästen till en människa.⁶ Götselius citerar, mot slutet av kapitlet, Martin Luther, som säger: ”jämfört med en talande människa är en stum att betrakta som en

en konstruktion men då en konstruktion med en faktisk förebild. Frasen ”Solnedgången i Evin” är en referens till ett av fotografen Nilofar Kosheshis verk. Nilofar Kosheshi är min granne. Platsen Evin, den gröna färgen och sedlarna på vilka befolkningen i Iran kunde kommunicera sina åsikter under de pågående protesterna blev viktiga moment i texterna. Och detta var ett stoff som jag fick tillgång till via Nilofar. Den gröna revolutionen misslyckades, den tystnade, den försvann och blev på så vis också ett moment i diktsamlingens kanske enskilt viktigaste tema: försvinnandet i sig.

PBA Men preger ikke overgangene eller avløsningene boken like mye som forsvinningene? Enhetene oppløses kanskje, men enhetenes bestandeler inngår så i nye kombinasjoner: «Växterna förtunnas å försvinner å avlöser varandra / Förtunnade delar av äldre växter / å ger opphov till nya växter / Som växer med helt nye røster» (s. 39), «Bara genom olika kombinationer kan ord å ting å olikheter uppstå» (s. 42), «Ång betyder glänta eller vik Vik sedan forsiktig ihop sedeln / å låt den börja sirkulera mellom era hender / Vi ses på torget klokkan sju säger Nilofar Glöm ej den gröna sjalen» (s. 46). Grunnen til at jeg brukte eksemplet med Evin over var, i tillegg til den åpenbare referansen til en uforløst konflikt, at referansen i løpet av avdelingen nærmest gror igjen og blir en del av... jeg er usikker, en sykklus? Bokens entropi?

FN Det cykliska är en figur som jag varit upptagen av väldigt länge. Årstidernas försvinnande och återkomst. Dygnet skiftningar och så vidare. Och i många fall – inte minst i naturen – är försvinnandet, döden, en absolut förutsättning för att något – exempelvis ången – skall kunna stå i praktfull blom också nästa sommar. Samtidig är också dessa kretslopp i hög grad satta under hot. Om man inte återupprepar en serie handgrepp vid ungefär samma

till hälften död människa”. Är den som gnäggar stum och därmed också delvis död?⁷ Boken med bataljscenen – vad hette den? – öppnade jag aldrig. Det behövdes inte. Den förblev helt

tidpunkt varje år växer ången snart igen och en igenväxt ång är ingen ång. En igenväxt ång präglas av en hög entropi. Samtidig kan man kanske hävda att den plats ”som en gång varit ång” genom sin igenväxning träder in i ett annat av människohanden mindre dirigerat kretslopp. Det cykliska går också att koppla till arbetet med versen. En text som präglas av ”en metricerande tendens” (och den tendenser tänker jag finns i många passager i *Att bli ved*) har också en förmåga att skapa en cyklisk uppfattad rörelse och tid.

6

PBA Jeg forsøker å forstå hva «ången» er, om boken/teksten er engen eller om engen er en fiksjon i boken, og om engen er et arkadia, en utopi eller en entropi. Jeg tenker på linjer som disse: «E paradiset en ång?» (s. 39) og «Jämför ångens / langsamma rytme med hagens något snabbare rytme [...] I den kapitalistiska hegemonien / finns det inte längre någon plats för ång» (s. 79) og «Här går det inte längre att stanna kvar» (s. 99). Men kanskje er det bare et forsøk på å fravriste teksten en entydighet den ikke har, og kanskje til og med aktivt motarbeider. Hva tenker du?

FN Ja ången är många saker. När jag skall försöka göra saker och ting enkla för mig själv brukar jag hävda att ången är en optik, det vill säga något jag – diktsubjektet, oiN å Nilofar och kanske också texten själv – kan se världen genom. Samtidig är ju ången också helt uppenbart en plats eller en scen som i sig intresserar mig. När jag började skriva *Att bli ved* visste jag väldigt lite om vad en ång egentligen är eller var? Ången blev emellertid snabbt ett för mig intressant politiskt, biologiskt, ekonomiskt och estetiskt objekt som gjorde att jag kunde närma mig en samtid på ett för mig giltigt vis. En mycket konkret plats som samtidigt var möjlig att hänga upp mer figurliga resonemang på. Ångens position som ett mellanting mellan natur och kultur var eller är av vikt. Ångsmarken försvinner men i skrivandet blev jag aldrig klar med den.

tyst. När jag nu – elva år efter det att jag läste den första gången – läser om Marcel Beyers roman *Flyghundar* är det helt andra passager i boken som jag upplever som de mest intressanta. Då, försommaren 2000, fann jag skildringarna av de sista dagarna i Hitlers bunker mest akuta. Idag fastnar jag ideligen i Hermann Karnaus (denne ”människomaterialets lantmätare”)

7

PBA Jeg vil tilbake til spørsmålet om lesning som en verbal-kroppslig erfaring og til linjene «I den kapitalistiske hegemonien / finns det inte längre någon plats för äng». Poesien kan vel også beskrives som en (for hver ny manifestasjon) optikk som man kan se verden gjennom, og et fenomen som ikke lenger har noen plass i den kapitalistiske hegemonien, men til forskjell fra engen snakker diktet, på en måte som låter menneskelig. Spørsmålet er muligens litt søkt og for omfattende, men også grunnleggende politisk: Hva slags sosialt vesen blir man når man tar eksempelvis diktene i *Att bli ved* i sin munn? Da tenker jeg både på deg når du leser fra en scene og på en leser som leser høyt for seg selv fra boken.

FN Poesin är definitivt en optik som man kan se världen genom. Och för mig kan det då och då uppstå en mycket bräcklig analogi mellan ängen och dikten. Både ängen och dikten är marginaliserade fenomen i vår samtid och i detta faktum finns det naturligtvis en sorg, men också en lockelse. Jag uppfattar både ängen och dikten som cykliska fenomen, som någonting alltid nytt, alltid återkommande och samtidigt globalt avklingande. I kampen mellan den kapitalistiska hegemonien (varorna/tjänsterna) och ängen väljer jag ängen. Ängen och dikten. Och om man (jag) tar dikten – och då inte bara de i *Att bli ved* – i sin (min) mun ställer man (jag) sig på en specifik plats, en plats som utspelar sig någon annanstans än var den ”kapitalistiska hegemonien” utspelar sig. Jag vill vara i dikten, på ängen och i isen. Bara det som försvinner kan ha ett värde ...

utläggningar om hörseln och inspelningstekniken. Karnau frågar sig, möjligen retoriskt: ”Är det så att med varje konserverat ljud blir människan bestulen på en, om ock aldrig så liten, bråkdel av sin röst?” Jag tror inte att man någonsin kommer undan.⁸ Jag kommer en dag att få stå till svars. låg hela tiden uppslagen på köksbordet. Det var ett uppslagsverk som på ett mycket faktiskt vis talade till mig. Att antingen äta eller tala.

8

PBA I går fick jag en mail fra Litterär Gestaltning, en invitasjon: «Sommarkurs 2014 med poeten Fredrik Nyberg/I sommar ger Akademin Valand en sommarkurs under ledning av poeten Fredrik Nyberg: Ängen – återuppförd.» Kan du avslutningsvis fortelle hva dette er for noe?

FN Sommarkursen ”Ängen – återuppförd” går att uppfatta som ytterligare en realisering av projektet ”Att bli ved”. Det är också en tvärdisciplinär universitetskurs. Det är ett experiment. En utbildning. Ett folkbildningsprojekt. Det är ett sätt för mig att lära mig mer om ängen och det är ett kollektivt försök att också hävda något om ängen utifrån en samtidskontext. Det är vidare en utställning. Ett samtal. En räddningsaktion.

Ången är en av tolv intervju-
böcker som utges i anknytning
till Audiatur 2014. Audiatur har
inför årets upplaga av festivalen
bjudit in tolv konstnärliga och
litterära verk. Det är i huvudsak
dessa som här diskuteras i dialog
med personerna som skapat dem.

Utgiven av Audiatur
Grafisk förmgivning av Fält
Tryckt av Göteborgstryckeriet

ISBN: 978-82-93317-10-4

Audiatur
Henrik Gerners gate 12
1530 Moss, Norge.
www.audiatur.no

AUDIATUR

